

Gazdasági tanárképzés Egerben – tapasztalatok és megújulási törekvések

KÁDEK ISTVÁN

*Eszterházy Károly Főiskola, Gazdaságtudományi Intézet
Közgazdaságtan és Jog Tanszék, Egészségház u. 4., Eger 3300
kadek@ektf.hu*

A cikkíró a gazdasági tanárképzés néhány elvi és gyakorlati kérdését vizsgálja, döntően az elmúlt években az egri főiskolán szerzett tapasztalatok alapján. A szerző a cikkben a gazdasági tanárképzés két vonulatát különbözteti meg: a szakmai (közgazdász) tanárképzést és a közismereti jellegű gazdaságismereti tanárképzést. Rámutat arra, hogy az egri főiskolán korábban az utóbbi zajlott; a jövőben –a tervek szerint- szakmai tanárképzés kezdődik, de pedagógus-továbbképzések keretében a korábbi tanárképzési program egyes elemei is tovább élnek. Dokumentum-elemzés és – az egri főiskolán végzett, gyakorló pedagógusokkal folytatott – interjúk alapján a kétféle tanárképzés során kifejlesztendő kompetenciakészlet különbségeit, illetve egymásra építhetőségét vizsgálja. Az interjúk az elmúlt évek egri gazdasági tanárképzésének értékeire, továbbvihető tanulságaira is rávilágítanak.

Kulcsszavak: tanárképzés; kompetenciák; gazdasági tanárképzés irányai; gazdasági tanárok kompetenciái; alapelvek a gazdasági szemléletformálásban.

---

1. Bevezetés

A gazdasági szemléletformálás, az állampolgárok gazdálkodói érzékének és képességének kifejlesztése modern korunkban fontos, az oktatási szakemberek által nem megkérdőjelezett feladat. Ez a kijelentés egyértelműnek, érthetőnek és egyszerűnek tűnik. Ha azonban kibontjuk, kiderül, számos konkrét megválaszolandó kérdés áll mögötte. Az első kérdés azonnal az: ténylegesen kinek, kiknek a szemléletét kell formálni? Mindenkiét – mondhatnánk, de elsősorban természetesen a majdani felnőttekét, a mai fiatalokét, a tizenévesekét. És még konkrétabban? Nyilvánvalóan azokat a fiatalokat kell megismertetni a gazdaság világával, akik élethivatásukként, majdani munkájukként választották a gazdálkodói szerepkört (kereskedők, bérszámfejtők, adószakértők, gazdasági elemzők, menedzserek...) akarnak lenni. Őket alaposan, szakszerűen kell felkészíteni majdani gazdasági professziójukra. De gazdálkodnia „kicsiben”, saját életvezetéséhez kapcsolódva mindenkinek kell. Tehát a többieket is fel kell készíteni a gazdasági döntéshozatalra. Nem az üzleti szervezetekben való ténykedésre, hanem az egyéni gazdasági- és pénzügyek menedzselésére. Nem kisebb jelentőségű, de más hangsúlyokat viselő, részben eltérő tartalmakkal bíró és más módszerekkel megoldandó feladat. Ez utóbbi az általános műveltség

keretébe illesztett gazdasági szemléletformálás.¹⁰ Ez tehát két, egymáshoz hasonló, de egymástól markánsan megkülönböztetendő oktatási, nevelési, képességfejlesztési terület.

E feladatok végrehajtásához megfelelően felkészített tanárookra van szükség. De mint ahogy a feladat kétirányú, a tanárképzésnek is kétágúnak kell lennie. 1898¹¹ óta működik szakmai (közgazdász) - tanárképzés. De léteznie kellene olyan tanár-felkészítésnek is, melynek során a gazdaságtant közismereti tárgyként kezelik; 1992-2009 között ez volt¹² a gazdaságismeret szakos tanárképzés. E két tanárképzés nem gyökeresen más, de részben eltérőek a szakmai tartalmak, és jelentősen eltérnek a szakmódszertanok.

A továbbiakban e kétféle tanárképzés összehasonlítására teszünk kísérletet. Szándékunk a célrendszerek eltéréseinek, s ebből fakadóan a kialakítandó tanári kompetencia-készletek különbségeinek a bemutatása. De az elemzés rávilágít majd arra is: a kétféle tanári feladatkörhöz kapcsolódó kompetencia-rendszerek részben átfedik egymást, tehát egymásra építhetők, megfelelő továbbképzéssel az egyik területen kialakított tanári felkészítettség és rutin a másik feladat megoldására is átvihető.

A cikk mondanivalójának kifejtése során dokumentum-elemzésre¹³, a gazdaságismeret szakos tanárképzés közel 20 éves egri tapasztalataira¹⁴ és

¹⁰ Nem újkeletű az az igény, hogy minden fiatal részesüljön legalább alapszintű közgazdasági-pénzügyi képzésben. E feladat fontossága különösen válság-periódusokban „tűnik elő” jól láthatóan, amikor igen nagy szükség lenne a tisztánlátásra, a gazdasági helyzet, és az ebből fakadó szükségszerűségek megértésére. Jól példázza ezt az 1919-ből származó miniszteri rendelet néhány sora: „...az iskolának értelmeznie kell azokat a szavakat, amelyeket a tanulók ma otthon és az utcán hallanak, plakátokon és az újságban olvasnak... Az iskolák tanulmányi rendszerébe beillesztést váró ismeretkörök közül legfontosabbak a közgazdasági és társadalmi ismeretek... Oly ismereti anyag elsajátítását kívánom a tanulóifjúságnak lehetővé tenni, amelyek ismerete nélkül ma már nem lehet a tanulók általános műveltségét hiánytalanak nevezni.” (VKM, [1919.])

¹¹ A XIX-XX. század fordulójának „közgazdasági szakközépiskolája” a felsőkereskedelmi iskola volt. Ezen iskolák szakmai tárgyait tanító tanárainak felkészítése az 1898-ban létrehozott Állami Kereskedelmi Iskolai Tanárképző Intézetben történt. (A közgazdasági szaktárgyakat tanító tanárok képzéséről lásd Szabóné Berki Éva [1995] cikkét.)

¹² Ez a speciális tanárképzés Egerben, az Eszterházy Károly Főiskolán működött. A felsőoktatás ún. „Bologna”-rendszerű átalakítása során ez a képzés – az összes többi, főiskolai szintű tanárszakkal együtt- megszűnt.

¹³ A gondolatmenet alátámasztása érdekében idézni fogom „A Gazdaságismeret általános iskolai tanári szak alapításának és indításának kezdeményezése” című, 1991-ben írott minisztériumi felterjesztés szövegét, illetve az egri főiskola Gazdaságtudományi Intézete által a közgazdász-tanári mesterszak indításának engedélyezését kérelmező, 2009. májusában összeállított dokumentumot.

¹⁴ Intézményünk sajátos helyzetben van. Mint a cikk eddigi részeiből kiderült, 1992-2009 között gazdaságismeret szakos tanárképzést folytattunk. A „Bologna”-szakstruktúrára való átállást (2006-ot) követően erre a tanárszakra új beiskolázás már nem történt, az utolsó teljes csoport 2009 júniusában végzett. E megszűnt közismereti tanár-szakkal közvetlen „utódja” a „Bologna” szakok között nincs. Mivel ez a tanárképzés nem volt folytatható, kollektívánk úgy döntött: korábbi, közel két évtizedes tapasztalatainkra is építve kérelmezzük a (szakmai tanárszakkal minősülő) közgazdász-tanári mesterszak indításának engedélyezését.

interjúkra támaszkodunk. Interjú-alanyaink általános iskolában gazdaságismereti oktatást folytató pedagógus-kollégák, illetve egykori gazdaságismeret tanár szakos hallgatóink voltak. Az utóbbiak közül három olyan valamikori tanítványunk vállalkozott hosszabb elbeszélgetésre, akik diplomaszerezésük után egyetemi, közgazdász-tanári kiegészítő szakot is végeztek, így össze tudták hasonlítani a kétféle tanári felkészítés szemléletét, valamint szakmai és módszertani tartalmait.

2. A két tanárképzés célrendszere

Nem ugyanaz a feladata a gazdasági szemléletformálást az általános műveltség keretében végző tanárnak és a szakmai közgazdász-tanárnak, aki a leendő gazdasági szakdolgozók képzését végzi. De akkor az eltérő szerepkörökben megjelenő pedagógusok képzésének is különbözőnek, speciálisnak kell lennie – legalább részben. Az eltérő célok eltérő kompetencia-fejlesztést generálnak. Először tehát a célok különbözőségét kell látni, s ezután vizsgálhatók részletesen a két terület kompetenciafejlesztési feladatai.

A tanárképzési célokat a vonatkozó dokumentumok megfelelő helyeinek kiemelésével lehet a legplasztikusabban bemutatni. Az egri Eszterházy Károly Főiskolán a 90-es évek legelején kezdeményezte az akkori Közgazdaságtani Tanszék kollektívája gazdaságismeret szakos tanárképzés alapítását és indítását. Az erről szóló minisztériumi felterjesztésben a képzési célt a következőképpen fogalmazták meg az alapítók (*Felterjesztés az MKM-be [1991]*):

A gazdaságismeret szakos tanárképzés célja olyan tanárok képzése, akik magas szinten tájékozottak a modern közgazdaságtudományok ismeretanyagában, s ezáltal képesek a 12-16 éves korosztály gondolkodását formálni, a tanulók közgazdasági szemléletét megalapozni. Legyenek képesek felkészíteni a tanulókat a kialakuló piacgazdaság követelményeihez való alkalmazkodásra. Ne csak háztartás-gazdaságtani ismereteket oktassanak, hanem tegyék képessé a tanulókat a várható kedvező, illetve kedvezőtlen élethelyzetek által megkövetelt racionális gazdasági döntések meghozatalára. (2. o.) (A szerző kiemelései.)

A célmeghatározás indoklásában, illetve bővebb kifejtésében olvashatók az alábbiakban idézett, további gondolatok:

Mivel 1996 és 2009 között közel 400 fő gazdaságismeret szakos tanárt bocsátottunk ki, részben rájuk is számítottunk, korábbi hallgatóink egy részének azon törekvésére, hogy mester-szintű diplomát szerezzenek. Jelen cikk megállapításai és következtetései ezért nagyon komoly gyakorlati vonatkozással is bírnak. Céлом éppen annak bizonyítása, hogy a két tanárszak (cél- és feladatrendszerük markáns különbségei ellenére) szervesen egymásra épül, s így a gazdaságismert szakos tanárok közgazdász-tanárrá való továbbképzése korábban kialakított kompetencia-portfóliójukra építve eredményesen és hatékonyan megoldható.

Képzett tanáraink az általános képzést folytató középiskolákban is képesek lennének pl.: »Közgazdasági és gazdálkodási ismeretek« fakultációban történő oktatására. A legszükségesebb elméleti alapok mellett kívánunk *főként a mikrogazdaság szféráját jól ismerő, gyakorlatorientált, gazdálkodási ismereteket tanítani tudó szakembereket* képezni. Az általunk képzett szakemberek az iskolák menedzselésében, gazdasági ügyeinek irányításában is kulcsszerepet tölthetnének be. ...*Szerezzék meg a tantárgy általános iskolai tanításához szükséges módszertani ismereteket és készségeket.* Legyenek képesek hallgatónk a közgazdasági szemléletformálás tanórán kívüli lehetőségeit is megragadni. (4. o.) (A szerző kiemelései.)

A célkitűzés tehát világos: feladat a pedagógusjelöltek felkészítése a tizenévesek szemléletformálására, főként a mikroökonómiai látásmód megalapozására, továbbá a mérlegelés és alkalmazkodóképesség fejlesztésére, a tanítandó gyermekek életkorához illeszkedő módszertani eszköztár segítségével.

A közgazdász (szakmai) mestertanár-képzés célrendszerét a képzési- és kimeneti követelményeket tartalmazó jogszabály vonatkozó részletére támaszkodva mutatjuk be. E szerint (*Tanári mesterképzési szak, képzési és kimeneti követelmények* [2006] – lásd a melléklet 11-es pontját):

A képzés célja olyan közgazdász-tanárok képzése, akik *alkalmasak a közoktatásban, az iskolarendszerű és iskolarendszeren kívüli szakképzésben, valamint a felnőttoktatásban a tanulók közgazdasági szemléletének és általános gazdasági, vállalkozási ismereteinek, üzleti szaktudásának megalapozására, a gazdasági üzleti szakképzésben pedig az adott közgazdász-tanári szakképzettségüknek megfelelő szakmai tárgyak elméleti és gyakorlati oktatására, a tanórai és gyakorlóirodai, tanüzleti tanulás szervezésére, a pedagógiai kutatási feladatok ellátására, továbbá a tanulmányok doktori képzésben történő folytatására.* (A szerző kiemelései)

Itt a hangsúly azon van, hogy a leendő tanár szakmai tárgyak oktatására váljon képessé. Ki kell alakulnia azoknak a szervezési képességeknek is, melyekre támaszkodva a tanulók szimulált, valóság-hű körülmények közötti gyakoroltatása megoldható. Elvárás a kutatómódszertani felkészülés is – ezáltal pedagógiai kutatások elvégzésére való alkalmassá válás, és a legfelkészültebbek esetén a tudományos fokozatszerzés iránti ambíció és képesség. A tanári felkészítés során kifejlesztendő kompetenciák ebből a cél- és feladatrendszerből deriválhatók.

3. Kompetenciák

A kompetencia-fogalom értelmezése

A kompetenciák fogalma és az ún. kompetencia-alapú képzés gyakorlata az utóbbi 5-8 évben került előtérbe a magyar oktatásügyben. Véleményem szerint a kompetencia-alapú képzés mindenekelőtt az oktatás szemléletváltása.

Arra irányuló törekvés, hogy a majdani cél, a kialakítani szándékolt tényleges (és eredményesen alkalmazható) szakértelem oldaláról közelítse meg minden résztvevő a képzési folyamatot. Ne elégedjünk meg azzal, hogy bizonyos ismereteket megtanítottunk, hogy bizonyos eljárásokat begyakoroltattunk, rutinizáltunk, készségszintre emeltünk. Olyasmit tanítsunk és gyakoroltassunk, ami bizonyíthatóan hozzájárul a tényleges szakértelem (a valódi „hozzaértés”) kialakulásához. Ebből is látható, hogy a kompetencia komplex erőforrás-képződmény: olyan, szervesen összekapcsolódó ismeret-elemek, készségek, képességek, motivációk, attitűdök, módszerek összessége, amelyek ténylegesen részei a kialakítandó szakértelemnek, s amelyek elengedhetetlenek az adott szakma (például a tanárkodás) megfelelő műveléséhez.

A továbbiakban a kétféle gazdasági tanárképzés kompetencia-fejlesztési feladatait¹⁵ kívánom bemutatni, majd összehasonlítani. A közgazdász-mestertanár szakindítási dokumentumában megfogalmazásra kerültek a szakterületi kompetenciák (legfontosabb ismeretkörök, képességek – készségek – attitűdök és szakmódszertani kompetenciák szerinti hármas bontásban)¹⁶. Ez a szakindítási dokumentum kötelezően kidolgozandó része, ezt tehát mindenképpen át kellett gondolnunk az anyag elkészítésekor. Ez a felsorolás rendelkezésre áll, ezt tehát idézhetjük a dokumentumból. Kicsit problematikusabb volt a helyzet a korábbi, gazdaságismeret tanár szak esetében. 1991-ben ilyen szemléletű összeállítás, kompetencia-lista még nem készült. Itt azt a megoldást választottam, hogy az akkori dokumentum szöveges leírásai, részletes céltételezései, valamint a gazdaságismeret szakos tanárképzés több, mint másfél évtizedes tapasztalatai alapján utólag fogalmaztam meg ezt a kompetencia-listát. Így két, összehasonlítható, taxatív felsorolással rendelkezünk, amelyek elemezhetők, a hasonlóságok és a különbségek megállapíthatók. Először - csak nagyon rövid kommentálással - magukat a kompetencia-listákat közlöm, s utána kerül sor az elemzésre, összehasonlításra. A jobb áttekinthetőség kedvéért mindkét esetben az előbbiekben már jelzett, hármas csoportosítást alkalmazom.

Gazdaságismeret szakos tanárok szakterületi kompetenciái

Kezdjük először a gazdaságismeret szakos tanárképzéssel. Ne feledjük: az e szakon kiképzett tanárok alapfeladata a 12-16 évesek gazdálkodói szemléletének megalapozása. Olyan kompetenciákat kellett esetükben kifejleszteni, melyek révén a gyerekeket rá tudják vezetni a gazdasági

¹⁵ A bemutatandó listák a szóbanforgó két tanárszak szakmai-szaktudományi feladataihoz kötődő kompetenciák. A nem szakspecifikus, kifejezetten pedagógiai jellegű kompetenciafejlesztési feladatokra itt nem térünk ki. A tanári (pedagógiai) kompetenciák a tanári mesterszak képesítési rendeletében pontosan rögzítésre kerültek.

¹⁶ A szakindítási dokumentumból idézendő kompetencia-listát Hollóné Kacsó Erzsébet PhD főiskolai tanárral közösen állítottuk össze.

folyamatokban való személyes érintettségük felismerésére. A megfelelő szakmaiság az ő esetükben is elengedhetetlen, de különös jelentősége van annak, hogy a gazdaság bonyolult folyamatait képesek legyenek érthetővé és átláthatóvá tenni a tizenévesek számára. Ezek alapján kompetencialistájuk az alábbi.

Sajátos szakterületi ismeretkörök (I)

I₁ Biztos gazdaságméleti, kiemelten *mikroökonómiai alapok*

I₂ *Háztartásgazdaságtani* összefüggések ismerete, kapcsolása a mindennapi tapasztalatokhoz

I₃ A *gazdaságpolitika cél- és eszközrendszerének* ismerete és bemutatási képessége

I₄ Ismeretek a *közgazdasági gondolat fejlődéséről*

Képességek, készségek, attitűdök (K)

K₁ *Elemzőkészség*

K₂ *Empátia*

K₃ *Ötletgazdagság és realitásérzék*

K₄ *Informatikai alkalmazások használata*

K₅ Jó verbalizmus, a *tömör fogalmazás képessége*

Szaktárgyszertani kompetenciák (M)

M₁ A tanulók *csoporthoz tartozó munkájának és versenyztetésének szervezése*

M₂ Módszertani felkészültség, különös tekintettel a *játékos módszerek* ismeretére

M₃ *Koncentráció-képesség* a történelmi és földrajzi tanulmányokkal

M₄ *Motiváló-készség* a gazdasági ismeretszerzésre

M₅ Az összefüggések bemutatásakor azok *leegyszerűsítésére* való képesség (modell-alkotás)

Néhány megjegyzés: I₁ és I₂ magától értetődő. I₃ azért fontos, mert a 14-15 éveseket képessé kell tenni a napi híryanagok értelmezésére, és fogékonnyá a szélesebb spektrumú (makrogazdasági) történések iránt. I₄ révén számos érdekesség megmutatható, valamint lehetőség kínálkozik a gazdaságismereti tanulmányok és a történelemből tanultak összekötésére (ezért fontos többek között M₃ is). K₁ magától értetődő. K₂ kiemelten fontos, hiszen erős beleélőképesség nélkül aligha vihető közel ehhez a „zsenge” korosztályhoz a gazdasági kérdések bonyolult szövevénye. K₃ és K₄ a megfelelő, változatos módszerek megtalálását és alkalmazását segíti; K₅ nagyon nagy jelentőségű, mondhatnánk kulcskompetencia, hiszen mitsem ér a tanár széles elméleti felkészültsége, ha nem tudja a tizenévesek nyelvén a lényegét megfogalmazni, és nem tudja őket saját gazdasági szerepeikről megnyilatkoztatni. Ugyanezt segíti M₅ is. M₁ és M₂ nélkülözhetetlen módszertani elemek. M₄ szinte minden eddigi kompetencia-elem summázata, hiszen a legfontosabb tanári feladat a tizenévesek érdeklődésének felkeltése, figyelmének ráirányítása a gazdaság világára, s ebben a saját maguk által elfoglalt és majdán elfoglalható szerepek felismerésére.

Vállalkozási ismeretek szakirányos közgazdász-tanárok szakterületi kompetenciái

Most nézzük a közgazdász-tanárok kompetenciáit. Itt két momentumot kell előre bocsátani. Először is emlékeztetni kell arra, hogy itt a cél olyan szakmai tanárok képzése, akik gazdasági jellegű munkakörök betöltésére, vagy felsőfokú gazdasági tanulmányok megkezdésére készítenek fel az érettségit megelőző vagy követő éveikben járó fiatalokat. Az sem hagyható figyelmen kívül, hogy a főiskolánk által kérvényezett közgazdász-tanári mesterszak vállalkozási ismeretek szakirányos szakmai-tanár képzés. S most következzen a kompetencia-lista!

Sajátos szakterületi ismeretkörök (I)

- I₁ Tervezési, elemzési technikák, módszerek
- I₂ Mikroszintű gazdálkodási folyamatok szervezése, irányítása
- I₃ A változó környezeti feltételrendszer hatásai
- I₄ A gazdasági szereplők motívumai és alkalmazkodási szabályszerűségei

Képességek, készségek, attitűdök (K)

- K₁ Elemzőkészség
- K₂ Team munkára való alkalmasság
- K₃ Innovációs készség
- K₄ Informatikai alkalmazás készsége
- K₅ Döntési és kockázat-kezelési képesség

Szaktárgyszertani kompetenciák (M)

- M₁ A gazdálkodói érzék és képesség fejlesztése, mérése és értékelése
- M₂ Tanítási technikák, módszerek, differenciált munkaformák
- M₃ Tantervértékelés; taneszköz-választás; tananyag készítés
- M₄ Motiválókészség a gazdasági ismeretszerzésre és a vállalkozói aktivitásra
- M₅ Gazdasági modellek közérthető bemutatása; a gazdasági összefüggések átlátásának elősegítése

Megjegyzések: A kompetencia-készlet ismeret-elemi kifejezik, hogy a közgazdász-tanárnak magas-szintű elméleti felkészültséggel kell rendelkeznie. Ismernie kell az érvényes elméleti következtetések megfogalmazásához vezető tudományos-módszertani eljárásokat is. Mivel itt vállalkozási ismeretek szakirányos közgazdász-tanáról van szó, a mikroökonómiai vonatkozások kiemelték. A felsorolt képességek-készségek a korosztályhoz illeszkedő módszertani eljárások alkalmazását teszik lehetővé. K₅ utal arra, hogy a döntési képesség kialakítása a közgazdász-tanár kiemelt feladata (tanítványai majdani pályájukon naponta tucatnyi komoly gazdasági döntést kell meghozzanak). M₁ kifejezi, hogy a tanulói teljesítmények és – szemléletváltozás mérése és értékelése a gazdasági szaktárgyak tanítása során bár nehéz, de kiemelt fontosságú feladat. Fontos a jó magyarázó- és előadókészség (M₅), továbbá a tanári módszertani kultúra elmélyítése (M₂). A középiskolai közgazdász-tanár önálló tananyag-alkotásra is legyen képes

(M₃); tudja tanítványainak figyelmét és érdeklődését egyre erőteljesebben választott pályájuk, majdani gazdasági tevékenységeik felé fordítani (M₄).

A kompetenciák elemzése, összehasonlítása

Kezdjük a két tanárszak szakterületi kompetencia-készletének összehasonlítását a legfontosabb ismeretkörök összevetésével. Látható, hogy *a szakmai irányultság mindkét esetben mikroökonómiai hangsúlyú*¹⁷ (lásd: GA I₁ – KT I₂). [Ne feledjük: a főiskolánkon indítani tervezett közgazdász tanári szak vállalkozási ismeretek szakirányú. Ettől eltérő szakirányú közgazdász tanári mesterszakokon a szakmai beállítottság más hangsúlyokat hordozhat - lásd e szak képzési és kimeneti követelményeit!] Látnunk kell azonban, hogy *a szakmaiság „mélysége” a két tanárszakon jelentősen eltér*. A közgazdász tanár szakon a szakmai-módszertani, kutatásmetodikai elemek markánsan megjelennek (ökonometria, gazdaságstatisztika – KT I₁). *Különbség* továbbá, *hogy a mikroökonómiai megközelítésnek más az iránya*: a gazdaságismeret szakon a háztartás (GA I₂), a közgazdász tanár szakon a vállalkozás, a kvv-szektor (KT I₂, I₄) áll a szakmai elemzések és tanulmányok középpontjában. A különbség oka nyilvánvaló: tizenévesek gazdasági képzése esetén az őket körülvevő „közeg”, a háztartás a nyilvánvaló kiindulópont; a szakmai képzésben viszont eleve a vállalkozás-menedzselésre kell a tanulókat felkészíteni.

A kompetencia-elemek másik két csoportjában nagyon nagy a hasonlóság, de a hangsúlyok itt is máshol vannak. *A tanárnak mindig kiemelt feladata a motiválás*, tanulói érdeklődésének felkeltése a saját személye által képviselt szakmaiság iránt. *Ebben tehát nincs különbség* (lásd: GA M₄ – KT M₄). *Ugyanakkor azonban a gazdaságismeret szakos tanár* nehezebb helyzetben van tanulói figyelmének irányításában; az ő *diákjai semmiféle gazdasági előképzettséggel nem rendelkeznek*, 12-13éves „kis” - gyerekek, akik még nem tudják a különböző gazdasági szerepeket átlátni és megkülönböztetni, és - mindebből fakadóan - nem tudják saját helyüket sem megítélni a gazdaság „színpadán”. A tanár magyarázata és vitavezetése csak akkor válik megvilágosító erejűvé, ha bele tudja magát élni tanítványai gondolatmentébe (GA K₂), és képes a bonyolult gazdasági összefüggések egyszerű szavakkal való bemutatására (GA K₅). Széles módszertani repertoárral kell rendelkeznie, ismernie kell a játékos módszereket, melyekkel e fiatal korosztály aktivitása kiváltható, és érdeklődése fenntartható (GA M₁, M₂).

A szakmai felkészítést folytató közgazdász tanár ki kell, hogy váltsa tanulói szakmai elkötelezettségét, fel kell készítenie tanulóit az üzleti döntések meghozatalára, megfelelő szakmai körültekintéssel, a lehetséges kockázatok reális prognosztizálásával, és a vállalható rizikó elfogadásának hajlandóságával (KT K₁, K₅). A gazdálkodói érzék és -képesség fejlesztése

¹⁷ Összehasonlító elemzésünk során a gazdaságismeret tanárszakot a „GA”, a közgazdász tanári mesterszakot pedig a „KT” szimbólum jelöli.

mellett megfelelő, egzakt módszerek segítségével mérnie, értékelnie is kell tanulóinak e téren tanúsított előrehaladását (KT M₁). Gyakran kerül olyan helyzetbe, hogy szakmai-tanári munkája során saját magának kell tematikákat, tananyagokat, taneszközöket létrehoznia (KT M₃).

A kompetencia-rendszerek előbbieken bemutatott hasonlósága lehetőséget teremt az egymásra-építhetőségre. Ez praktikusán azt jelenti, hogy *a gazdaságismeret szakos tanárok* korábban kialakított kompetenciáik kiegészítésével és fejlesztésével (viszonylag rövid idő alatt – a jogszabályi előírások szerint 2 félév alatt) *eljutnak a közgazdász mestertanári képesítettségig*. Ehhez mindenekelőtt *szükség van szakmai ismereteik kiegészítésére* (elemzési, prognózis-készítési módszertani ismereteik kiegészítésére, a gazdasági számítások terén szerzett rutinjaik elmélyítésére, a vállalkozások menedzselésével, jogszabályi környezetük jellemzőivel kapcsolatos ismereteik gyarapítására). Ami tanári „stílusukat” illeti, *a fiatal felnőttek (18-21 éves korosztály) „kezelésének”, motiválásának módozatait is meg kell ismerniük; továbbá jártasságot kell szerezniük a gyakorlati oktatásban, a gyakorlóirodai, tanületi tanulás szervezésében.*

És *fordítva működik-e a dolog?* Egyáltalán: fel kell tenni ezt a kérdést? A közgazdász-tanár nem tud ellátni „minden további nélkül” ismeretterjesztő, a közgazdasági szemléletet kisgyerekeknél megalapozó funkciót? Erre – természetesen – a szakmai felkészültsége alkalmassá tenné, de a módszertani kultúrája nem feltétlenül. E „fordított” feladat végrehajtása tehát oktatásmódszertani (át-, illetve tovább)képzést igényel. Meg kell ismerkednie a 12-15 évesek életkori sajátosságaihoz igazodó sajátos, játékos módszerekkel, meg kell ragadnia a „gyermeki nézőpontot”. És van még egy feladat (talán a legfontosabb): el kell sajátítani a gazdasági fogalmak és összefüggések egyszerű megfogalmazásának képességét. Egy olyan sajátos verbalizmust, mellyel a tartalom sérülése nélkül, de a szakszókincs mellőzésével lehet megfogalmazni a lényeges elemeket és összefüggéseket. Mindez tanári továbbképzéseken és tréningeken megvalósítható.

4. Amire az interjúk figyelmeztetnek

A közelmúltban (2009 júliusában) hosszabb beszélgetést folytattam általános iskolai pedagógus kollégákkal, és néhány egykori, gazdaságismeret tanár szakos hallgatóinkkal. A megszólaló általános iskolai kollégák egy heves megyei kistélepülés iskoláját (Verpelét – Laskovicsné Tóth Mária) és a borsodi megyeszékhely egyik oktatási intézményét (Miskolc, Bulgárföldi Általános Iskola – Kovács Éva) képviselték.

Az általános iskolákban oktató kollégák egybehangzó véleménye volt az, hogy a gazdaságismeret (akár mint tantárgy, akár mint szakköri foglalkozás-sorozat) a 12-14 éves tanulók számos, gyakorlati élethez kötődő kompetenciájának fejlesztését lehetővé teszi. (Ehhez természetesen a tanár kompetencia-fejlesztő képességére, kreativitására és széleskörű

szakmódszertani felkészültségére van szükség.) A miskolci iskola a szülők véleményét is kérte a különböző kompetenciafejlesztő feladatok fontosságáról. Elgondolkodtató, hogy a nyilatkozók egy 15 feladatot rangsoroltató listában a 6. helyre tették a gyakorlati életre való felkészítés feladatát. A gazdaságismereti oktatás e feladat végrehajtását eredményesen segíti. A mindig időhiánnyal küzdő iskolák (NB! A NAT a tanulói terhek csökkentését, szabadon felhasználható, tervezhető és szervezhető időkeretek biztosítását ígérte!) különböző megoldásokat alkalmaztak a gazdasági tartalmak beépítésére és a tanulók gazdálkodói érzékének fejlesztésére. A képviselt miskolci iskola 5-6. osztályában a technika tantárgy keretében, 7-8. osztályban pedig önálló, heti 1 órás gazdaságismereti tantárgy révén valósították meg a tanulók gazdasági szemléletformálását. Verpeléten előbb fakultációs formában, majd szakköri keretben kerültek kapcsolatba az általános iskolás gyerekek a gazdasági fogalmakkal. [Noha a gazdaságtanítási kísérletet mindkét iskolában sikeresnek minősítették, ma már egyik helyen sem folyik, finanszírozási problémák miatt.] A beszélgetések során a pedagógus kollégák a módszertani tapasztalatokra utalva kiemelték, hogy a gazdasági szemléletformálás rengeteg beszélgetést igényel a gyerekekkel, a mindennapi élet történéseiről, saját véleményformálásra serkentve őket (verbalizmus, összefüggések egyszerű, érthetővé tett bemutatása, a személyes érintettség érzékeltetése - lásd a kompetencialistát!). A csoportmunkát, a saját háztartásból származó tapasztalatokra való apellálást mindketten kiemelték. Megfogalmazódott néhány további alapelv: - *a tanár* nem mindent megoldó, hanem *elősegítő*; - *a tanórák* legyenek *változatosak*; - kerüljön megmutatásra a szóban forgó témák, ismeretek *gyakorlati alkalmazhatósága*; - legyen jellemző a *multidiszciplinaritás*; - érvényesüljön az az elv, hogy *tévedni szabad, és a hibákból is lehet tanulni!*

A kollégák és volt hallgatóink (utóbbiak közül ketten középiskolában tanítanak gazdasági tárgyakat az interjú idején [Sándor Ida; Tóth Attila], egyikük az APEH munkatársa [Tóthpál Nikolett]) is utaltak arra: az alkalmazható módszerek a tanár metodikai felkészültségén túl számos további tényezőtől függenek. Így többek között a tanulók általános intelligenciájától, felkészültségétől, valamint az eszközökhöz való hozzáférés lehetőségétől is. Egyikük ezt így fogalmazta meg: „*A tanulóim nem jó képességűek, erős közepesnek lehetne mondani; az érettségire való felkészülésüket minden lehetséges módon segíteni kell. Tehát alapvetően hagyományos módszereket alkalmazok. Ha időnként bejutok olyan terembe, ahol projektor rendelkezésre áll, akkor a magyarázataimat kiegészítem PowerPoint-os prezentációval – jónéhány témához kidolgoztam ilyen bemutatót.*” (Idézet a Tóth Attilával készített interjúból, kiemelés tőlem – K.I.)

Az interjúból kiderült, hogy hallgatóink szakválasztásuk idején nem voltak tisztában a gazdaságismeret tanár szak speciális céljával, a szakmai

(közgazdász) tanár-szaktól való különbségével.¹⁸ Ezek a differenciák főiskolai tanulmányaik során sem váltak teljesen világossá; később, a közgazdász-tanári egyetemi kiegészítő képzés során tudatosult a kétfajta tanári szerepkör különbsége. Itt a főiskolán a későbbi tanításhoz a legtöbb segítséget a szakmódszertani órák és a gyakorló tanítás adták, bár ez utóbbi időtartama a nyilatkozók szerint túl rövid volt. Az egyetemi kiegészítő képzésről véleményük nem volt egyértelműen pozitív. A közgazdász-tanári felkészítés szakmódszertani vonatkozásait elnagyolták és kevésnek ítélték, de a szakmai ismeretanyag elmélyítését sem tartották mindig megfelelőnek. Ha engedélyt kapunk a közgazdász-tanári mesterszak indítására, ezeket a hibákat nem követhetjük el. Mind a szakmai, mind a szakmódszertani képzésnek megfelelő „súlyúnak” és terjedelműnek kell lennie. Fontos, hogy a szakfelelős valódi „gazdája” legyen a szaknak, ne pusztán információközlő és szervező. A tartalmi, módszertani és gyakorló tanítási kérdéseket egyaránt „kézben kell tartania”; és állandó kapcsolatban kell lennie a hallgatókkal.

A kiegészítő képzésnek egy sajátos vonását, speciális pozitív hozadékát is kiemelték a nyilatkozók. Elmondták ugyanis, hogy *a képzésen résztvevők* (többnyire már a tanári pályán tevékenykedő fiatal kollégák) *rengeteg információt cseréltek egymás között, tapasztalatokról, iskolai szokásokról, szakmai- módszertani-nevelési problémák megoldásáról*. Ezek a folyosói beszélgetések nagyon hasznosan egészítették ki a tanteremben elhangzottakat. Mivel az indítani tervezett tanári mesterszakon számítunk korábban végzett, gazdaságismeret szakos hallgatóinkra, ez a sajátos eszmecsere itt is kialakulhat, sőt, ennek eleve meg lehetne teremteni a megfelelő kereteit.

5. Zárszó: kettő az egyben...

Az Olvasó szíves elnézését kérem a fenti reklám-szleng használatáért, de azonnal kiderül, miért folyamodtam ehhez a szófordulathoz. A cikk korábbi fejezeteiben arról volt szó: a gazdaságismeret szakos tanári felkészítésre „ráépíthető” a közgazdász-tanári képzés, hiszen a megkívánt kompetenciák részben átfedőek, részben passzíthatók. Fontos azonban még egy vonatkozásra felhívni a figyelmet, ami ugyan érintőlegesen a korábbi gondolatmenetben is megjelent, de eddig nem kapott elegendő hangsúlyt. Arról van szó, hogy jelenleg nincs¹⁹ a tanári szakstruktúrában olyan gazdasági jellegű szak, amely szakmai irányultsága ellenére közismereti „szinten és

¹⁸ Emlékeztetőként: nyilatkozó három volt hallgatónk mindegyike később elvégezte Budapesten a közgazdász-tanári egyetemi kiegészítő szakot. Közülük ketten jelenleg középiskolai tanárként tanítanak.

¹⁹ A tanári szakszerkezetben megtaláljuk a „Háztartásgazdálkodás-tanár” elnevezésű, csak második tanári szakképzettségként felvehető szakot. Ez nem szakmai tanárszak. De célja, tananyagtartalma jelentősen eltér a gazdaságismert szakétól, azzal legfeljebb csak részlegesen „rokonítható” – tehát nem tekinthető a gazdaságismeret szak „utódjának”.

módon” kezelné a gazdasági szemléletformálás feladatát. Most kizárólag a közgazdász-tanári szakképzettség létezik. De akkor a közgazdász-tanárnak nem csak a szakképzésben kell feladatokat felvállalnia, hanem –egyelőre- ő a letéteményese az általános műveltség keretébe illesztett gazdasági szemléletformálásnak is. De akkor erre a speciális feladatra is kell felkészítést kapnia! Tehát a szakmai-tanári felkészülés mellett olyan elvekkel, attitűdökkel és módszertani eljárásokkal is meg kell ismerkednie, amelyekre támaszkodva (esetleg) az általános iskolások, vagy nem szakmai középiskolások gazdasági szemléletformálását, gazdálkodói érzékük és képességük alapszintű fejlesztését is el tudja végezni. Tehát – végső soron – mindkét kompetencialistában felsorolt fejlesztési feladatot végre kell hajtani a képzés során, kétféle, rokon, de megkülönböztethető tevékenységi körre felkészítve a leendő közgazdász-tanárt. Vagyis: kettő az egyben...

Ez utóbbi feladat megoldása (az általános iskolások és a nem szakmai középiskolások gazdaságra irányuló kompetenciáinak fejlesztése) megoldható erre elkötelezett, más szakos tanárok közreműködésével is, természetesen, megfelelő felkészítéssel. Ez speciális tréningek, illetve tanfolyamok keretében oldható meg - ehhez tematikák, programok rendelkezésre állnak. Civil szervezetek (lásd: Junior Achievement), illetve más, megfelelő képzőhelyek (jellemzően pedagógus továbbképzéssel foglalkozó szervezetek) alkalmas programkínálatot nyújtanak jelenleg is. A szerző szerint azonban a megnyugtató megoldás az lenne, ha a megújított tanári szakstruktúrába is bekerülne egy olyan speciális tanár-szak, amely a valamikori gazdaságismeret mintájára önálló tanári feladatként „kezelné” a közismereti jellegű, általános szemléletformálási feladatokat célul kitűző gazdaságtanítást. (Lásd erről *Kádek* [2009] cikkében írottakat is.)

Hivatkozások

- A vallás- és közoktatásügyi miniszter körrendelete [1919], 200.884. B. I. sz. - Hivatalos Közlöny, Budapest, december 11.
- A „Gazdaságismeret” általános iskolai tanári szak alapításának és indításának kezdeményezése [1991] - Felterjesztés a Művelődési és Közoktatási Minisztériumba, Eger, Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola
- Közgazdász-tanár (Vállalkozási ismeretek) mesterképzési szak indításának kérelme [2009], Eger, Eszterházy Károly Főiskola, Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar
- Tanári mesterképzési szak (képzési és kimeneti követelmények) – 4. számú melléklet a 15/2006. (IV.3.) OM rendelethez Magyar Közlöny, 2006/36/II. szám
- KÁDEK ISTVÁN [2009]: Egy megszűnő tanár-szak (gazdaságismeret), és „fenntartható” tanulságai In: *Periodica Oeconomica*, Eger, 2. évf., 56-67. o.
- SZABÓNÉ BERKI ÉVA [1995]: A kereskedelmi (közgazdász) tanárképzés szakrendszerének formálódása In: *Szakmai tanárképzés – Világbanki program* 45-62.o.